

Archeologienota

Antwerpen Frans Halsplein

Programma van Maatregelen

FODIO
Turnhoutsebaan 277
B-2110 Wijnegem

Marleen Arckens
Jan De Beenhouwer
Niels Geelen

COLOFON

Archeologienota Antwerpen Frans Halsplein. Programma van maatregelen. Projectcode 2019F91

erkend archeoloog: Fodio OE/ERK/archeoloog/2015/0067

auteurs: Marleen Arckens, Jan De Beenhouwer, Niels Geelen

uitvoerder: Fodio, Turnhoutsebaan 277, B-2110 Wijnegem

datum: 18 juni 2019

Inhoud

2. Programma van maatregelen	44
2.1 Gemotiveerd advies.....	44
2.2 Programma van maatregelen voor uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem....	46
2.2.1 Administratieve gegevens.....	46
2.2.2 Onderzoeksstrategie en methode.....	47
2.2.2 Vraagstelling en onderzoeksdoelen.....	48
2.2.4 Proefputtenonderzoek.....	49

2. Programma van maatregelen

2.1 Gemotiveerd advies

Het uitgevoerde bureauonderzoek is volledig. Alle relevante beschikbare bronnen werden geraadpleegd.

Het onderzoeksgebied ligt in de stad Antwerpen, ca. 750 m ten noordoosten van de Onze-Lieve-Vrouwekathedraal en ca. 250 m ten westen van de Frankrijklei en Italiëlei. Het maakt deel uit van de vastgestelde en afgebakende archeologische zone van de historische stadskern van Antwerpen. Het behoort tot de vierde stadsuitbreiding die plaats vond tussen 1314 en 1410. Het ligt in een zone waar minstens sinds het midden van de 16de eeuw aaneengesloten bebouwing voorkomt.

Het onderzoeksgebied maakt deel uit van een bouwblok dat zich uitstrekt tussen de Sint-Jacobsmarkt in het zuiden, het Frans Halsplein in het westen en de Korte Sint-Annastraat in het noorden. De Grote Robijn en de Van Straelentoren werden vastgesteld als bouwkundig erfgoed. Het westelijk deel van het onderzoeksgebied maakt minstens sinds het midden van de 16de eeuw deel uit van de westelijke gebouwen van de Grote Robijn. Op het einde van 19de eeuw en in de loop van de 20ste eeuw werden de oudere gebouwen hier vervangen door de huidige schoolgebouwen. Het oostelijke deel van het onderzoeksgebied behoort sinds het midden van de 16de periode tot een binnenplaats.

Enkel ter hoogte van de bestaande speelplaats, ten oosten van de 19de- en 20ste-eeuwse bebouwing zijn bodemingrepen gepland. De werken beperken zich tot een zone van en tussen twee bestaande overkappingen. Die zullen worden afgebroken en vervangen door één grote overkapping. De zuidelijke zone waar bodemingrepen gepland zijn wordt slechts minimaal bijkomend verstoord. De reeds aanwezige septische putten en leidingen blijven behouden. De overkapping wordt in deze zone niet gefundeerd in de bodem en het aantal nieuwe leidingen, waarvoor de sleuven met de hand gegraven zullen worden tot 70 à 80 cm onder het maaiveld, is in deze zone beperkt. Deze zone wordt niet geselecteerd voor verder onderzoek.

In de noordelijke zone is de impact van de geplande werken groter. Hier worden twee gekoppelde regenwaterputten met een totale inhoud van 20.000 l ingegraven. De putten hebben een oppervlakte van ca. 20 m². De fundering voor de regenwaterputten wordt gegoten op een diepte van 2,10 m -mV. In deze zone worden ook 5 funderingen van 1 m op 1 m gegraven voor de palen van de overkapping. Het aantal nieuwe leidingtracés is in deze zone ook groter. Het aanbrengen van de nieuwe verharding zal geen bijkomende verstoring veroorzaken aangezien de verstoringdiepte vergelijkbaar is met die van de huidige verharding.

Het onderzoeksgebied ligt in een zone die minstens sinds het midden van de 16de eeuw wordt gekenmerkt door intensieve bewoning. De kans op het aantreffen van intacte steentijd artefactensites is daardoor zeer klein. De kans op de bewaring van archeologisch erfgoed uit de nieuwe en nieuwste tijd is groot. Het feit dat het deel van het onderzoeksgebied waar bodemingrepen gepland zijn zich steeds op een binnenplaats of op achterliggende gronden bevond maakt het mogelijk dat er buiten sporen van gebouwen ook (afval)kuilen, beerputten of waterputten bewaard bleven. Voor mogelijke sporensites die ouder zijn dan de nieuwe tijd hangt eventuele bewaring af van de mate waarin de originele bodem werd verstoord tijdens de verschillende bouwfasen sinds de 16de eeuw.

Op basis van de tijdens het bureauonderzoek verzamelde informatie kan de aanwezigheid van archeologisch erfgoed uit de nieuwe tijd of eerder niet worden uitgesloten voor het noordelijke deel van de zone waarbinnen bodemingrepen gepland zijn. Gezien de impact van de geplande bodemingrepen en de geformuleerde archeologische verwachting wordt verder archeologisch vooronderzoek met

ingreep in de bodem aanbevolen. Het onderzoek moet duidelijk maken of er archeologisch erfgoed aanwezig is binnen het onderzoeksgebied en of verder onderzoek kan leiden tot kennisvermeerdering.

De initiatiefnemer beroept zich op economische redenen om verder vooronderzoek uit te stellen tot na het verlenen van de omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen.

2.2 Programma van maatregelen voor uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem

2.2.1 Administratieve gegevens

Locatie	Provincie	Antwerpen
	Gemeente	Antwerpen
	Deelgemeente	Antwerpen
	Site	Frans Halsplein
Kadastrale gegevens		Antwerpen Afd. 2 Sectie B, perceel 1823S
Oppervlakte onderzoeksgebied		129 m ²
	punt 1 (NW)	x 153053,84 y 212335,52
	punt 2 (Z0)	x 153063,72 y 212311,20

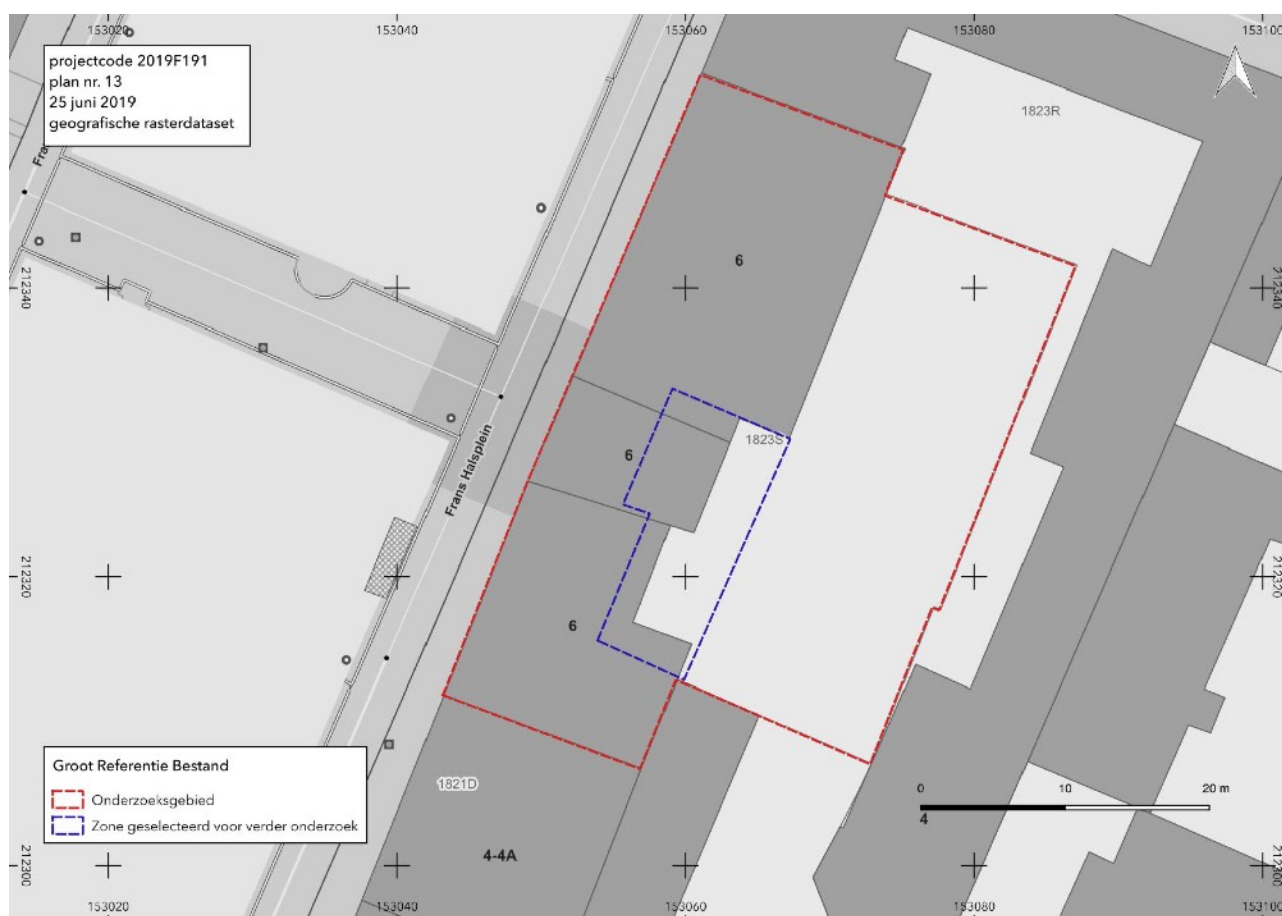

Fig. 22 Situering van het onderzoeksgebied uitgesteld vooronderzoek (blauwe stippellijn) in overlay op het GRB. © Geopunt

2.2.2 Onderzoeksstrategie en methode

Binnen het vooronderzoek met uitgesteld traject kunnen verschillende onderzoeksmethoden worden toegepast. Hieronder volgt een overzicht van de onderzoeksmethodes en een afweging of zij al dan niet kunnen worden ingezet om het projectgebied verder te onderzoeken.

De verwachte onderzoekssituatie is een site met complexe stratigrafie. Daarbij is het van belang de diepteligging, samenhang en chronologie van sporen te kunnen inschatten.

Geofysisch onderzoek levert geen gegevens met betrekking tot de chronologie van eventueel aanwezige sporen. De methode is ook algemeen minder geschikt in een stadsomgeving met een lange bewoningsgeschiedenis. De laatste geldt ook voor veldkartering en landschappelijke boringen. In zones met een hoge dichtheid aan bebouwing leveren zij geen resultaten die bijdragen tot het beantwoorden van de onderzoeksvragen.

Een verkennend archeologisch booronderzoek is geschikt om prehistorische sites van jager-verzamelaars in kaart te brengen. Aangezien er geen prehistorische sites worden verwacht wordt een archeologisch booronderzoek niet aanbevolen. Dit geldt eveneens voor waarderend archeologisch booronderzoek en proefputten in functie van steentijd.

Proefsleuven worden evenmin aangeraden omdat die tot op het eerste relevant archeologisch niveau worden aangelegd en voornamelijk een ruimtelijk inzicht in een site verschaffen. Het wenselijk is de volledige stratigrafie van de stadsontwikkeling en eventueel oudere periodes in beeld te brengen. Daarom wordt een proefputtenonderzoek aanbevolen.

Het proefputtenonderzoek moet informatie verschaffen over de aan- of afwezigheid, de aard en de kwaliteit van het archeologisch erfgoed, de relevante archeologische niveau's aangeven, tot een uitspraak leiden over de strategie van eventueel vervolgonderzoek en het mogelijk maken om de kosten in te schatten die gepaard gaan met vervolgonderzoek.

2.2.2 Vraagstelling en onderzoeksdoelen

Op basis van de geplande werken en de actuele archeologische voorkennis over het projectgebied wordt de doelstelling van het vooronderzoek met ingreep in de bodem als volgt omschreven: het vooronderzoek met ingreep in de bodem moet informatie verschaffen over de aan- of afwezigheid, de aard en de kwaliteit van het archeologisch erfgoed, de relevante archeologische niveau's aangeven, tot een uitspraak leiden over de strategie van eventueel vervolgonderzoek en het mogelijk maken om de kosten in te schatten die gepaard gaan met vervolgonderzoek. Het onderzoek beschrijft de bodemopbouw binnen het projectgebied en peilt naar de aan- of afwezigheid van een complexe stratigrafie en moet een duidelijk beeld verschaffen van de diepte waarop de verschillende lagen aanwezig in het bodemprofiel te situeren zijn. De impact van de uit te voeren werken wordt ingeschat. De mogelijkheid van behoud in situ wordt onderzocht. Indien dit niet mogelijk blijkt worden er aanbevelingen voor vervolgonderzoek en bewaring *ex situ* geformuleerd.

Het vooronderzoek met ingreep in de bodem formuleert een antwoord op de volgende onderzoeksvragen:

- Is er historische bebouwing aanwezig?
- Zijn er sporen bewaard van activiteiten op het achterplan die kunnen verbonden worden met de bebouwing op het voorplan(aan de straatzijde)?
- Op welk niveau bevinden zich de relevante archeologische niveau's?
- Tot welke diepte kunnen archeologische resten worden aangetroffen?
- Zijn er sporen aanwezig die ouder zijn dan de nieuwe tijd?
- In welke periode(n) kunnen de aangetroffen sporen gedateerd worden?
- Wat is de bewaringstoestand van sporen en vondsten?
- Zijn er elementen uit het archeologisch ensemble die bijdragen tot de kennis van de economische, culturele en sociale relaties in de verschillende perioden of fasen?
- Welke informatie leveren sporen en vondsten in verband met het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

2.2.4 Proefputtenonderzoek

Het proefputtenonderzoek moet voldoen aan de generieke bepalingen voor vooronderzoek met ingreep in de bodem en bijkomend aan de vereisten voor vooronderzoek op een site met complexe verticale stratigrafie opgenomen in de Code van Goede Praktijk.¹

Er wordt voorgesteld om te werken met een proefput van 4 m op 4 m ter hoogte van de geplande regenwaterputten in het noordelijke deel van het onderzoeksgebied. De regenwaterput zelf zal een grootte hebben van 5 m op 4 m. Voor de proefput wordt om veiligheidsredenen aan de westelijke zijde een buffer van iets meer dan twee meter aangehouden ten opzichte van de gebouwen.

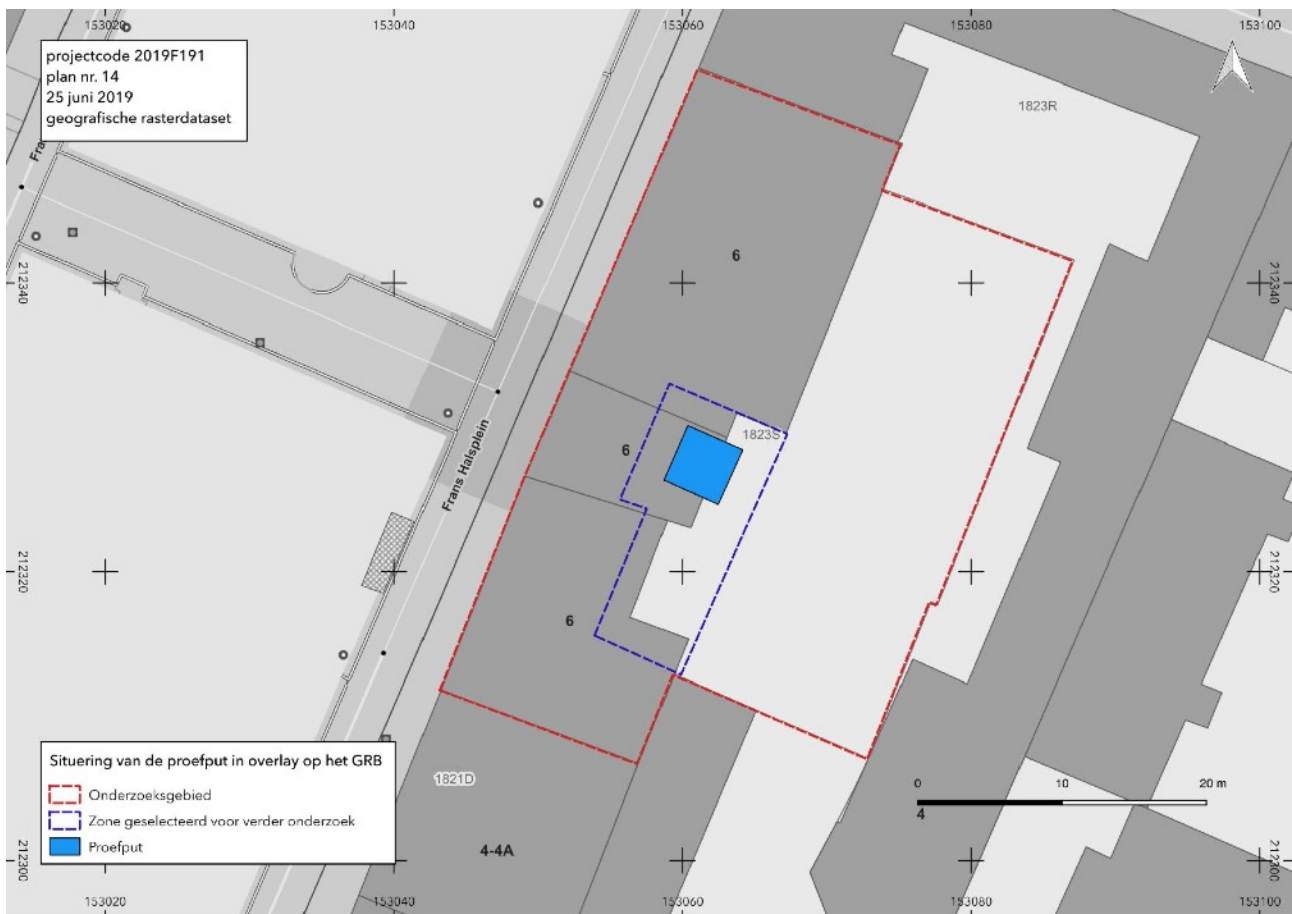

Fig. 24 Situering van de proefput in overlay op het GRB. © Geopunt & Fodio

De gekozen locatie kan een representatief beeld geven van het volledige onderzoeksgebied aangezien er in het bureauonderzoek geen verschillen in grondgebruik naar voren zijn gekomen.

Afhankelijk van de resultaten van het proefputtenonderzoek, bijvoorbeeld indien er een onvoldoende duidelijk beeld verkregen kan worden, kan beslist worden om zuidelijker binnen het voor vooronderzoek geselecteerde gebied een tweede, kleinere proefput (2,5 x 2,5 m) aan te leggen. Bij het aanleggen van deze proefput dient rekening gehouden te worden met de locatie van de funderingspalen van de overkapping, zodat de stabiliteit van de ondergrond op die plaatsen niet in het gedrang komt.

¹ Code van Goede Praktijk voor de uitvoering van rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren. Versie 4.0.

Het onderzoek is succesvol wanneer de stratigrafie van de site in beeld kan worden gebracht, de sporen kunnen worden beschreven zowel op het vlak van hun bewaring, als op het vlak van kenniswinst zoals geformuleerd in de onderzoeksvragen en de impact van de bouwingreep op het bodemarchief kan worden geëvalueerd.

Voorziene afwijkingen ten aanzien van de Code van Goede Praktijk

Er zijn geen afwijkingen voorzien ten aanzien van de Code van Goede Praktijk.